
**NACIONALIZAM U
OBRAZOVANJU, NA
PRIMJERU DEJTONSKE
BOSNE I
HERCEGOVINE**

NENAD VELIČKOVIĆ

Dragi čitaоче,

Dozvoli mi da moj prilog zborniku s Konferencije ne *prepravlj*am, osim koliko je potrebno da na papiru sačuva nešto od improvizacije na koju sam se oslonio u izlaganju. Zato će mi biti potreban pripovjedač, da na početku opiše cijelu scenu. U najkraćem: suteran hotela Balkan u Beogradu, uska sala malo *na lakat*, ljevlje, gledano iz publike, podijum, na njemu sto, za stolom moderatorka i izlagači, dešnje projekcijsko platno, sasvim desno govornica. Pratimo Nenada Veličkovića kako samouvjereno prelazi taj put s desna ulijevo (iz njegove perspektive) i prikopčava svoj najnoviji, najbrži, najtanji i najlakši laptop za kablove projektora. Zatim čujemo i njegov glas:

– Dobro, dok se ovdje tehnika vrati sebi, da ja ispričam jedan vic, a ima veze sa obrazovanjem...

Publika ne vidi jasno da se za govornicom odigrava drama (opet iz perspektive govornika); ekran laptopa se zamrznuo. Operativni sistem se šokirao u susretu s nekooperativnim kablovima. Srećom, na sceni je veliki improvizator, i skoro da mu je drago što se to desilo, i što može na jednoj ozbiljnoj konferenciji bez griže savjesti pričati viceve. To mu je dobrodošlo i kao prilika da poništi pozitivne efekte prethodnog izlaganja Dubravke Stojanović. (Koja bi inače svugdje trebala govoriti ili jedina ili posljednja, jer govori ne samo tačno i pametno nego i duhovito, pa je čovjeku poslije nje teško držati pažnju slušalaca).

– Dubravka je učesnicima književnog festivala *Na pola puta* u užičkoj gimnaziji pričala o kanalizaciji. Dakle, pokvari se kanalizacija u jednom gradu i počne iz šahta da kulja i da se razliva po ulici ono zbog čega kanalizacija inače postoji. Dođe majstor sa svojim šegrtom i kaže sad ćemo mi to popraviti.

Zatraži od šegrta francuski ključ, ovaj mu da, on zavrne rukav do lakta, i zaroni ruku s ključem u šaht. Međutim, ništa. Onda on skine košulju, majicu, kaže šegrtu daj čekić, skine košulju i obje ruke u šaht, udri, udri, ništa. Onda on skine pantalone, cipele, sve, ostane u gaćama, kaže šegrtu daj mi alat, i s torbom skoči u šaht. Prođe par minuta, odjednom, sva ona kanalizacija što se izlila, srrrrrrk, vrati se nazad u šaht. Odozdo izlazi majstor, briše lice, gladi kosu, i onako sav ponosan kaže šegrtu: Gledaj mali i uči, nećeš čitav život alat dodavat.

Publika se smije, Veličković jednim okom prati razvoj stanja na monitoru, drugim raspoloženje u sali. Okolnosti su takve da ima vremena objasniti vezu između ispričanog vica i teme konferencije.

– Kakve veze ima ovaj vic s našom temom? Vi znate da sad postoji mnogo univerziteta, Ljubljana, Banja Luka, Sarajevo, Beograd, Niš, Kragujevac, Zagreb, Rijeka, Pula... i na svim tim univerzitetima na odsjecima za književnost rade neki profesori, koji imaju asistente, rade neki docenti i svi oni, da bi napredovali, moraju da imaju nekakve bodove, a da bi imali bodove, moraju da pišu nekakve radove i da ih jedni drugima *saopštavaju* na naučnim skupovima i zato nemaju vremena da se bave kanalizacijom. A ja sam odlučio da se bavim kanalizacijom, i zato ne stižem da pišem radove i kad me neko pozove na te skupove ja odem uvijek s istom pričom o čitankama. U svom sam doktoratu pokazao da one nisu dobre. One su kao pokvaren šaht iz kojeg stalno kulja smrad, i samo od opisivanja i analize primjera iz tih čitanki mogao bih da naukujem po skupovima do penzije. Ali stvar je, mislim, u tome da od nauke ima koristi još neko osim sakupljača bodova. A u ovom konkretnom slučaju to bi trebala biti prije svih ostalih djeca. Ona zaslužuju bolje čitanke, i bolje obrazovanje. Tako da naukovanje, iz moje perspektive, znači kreiranje alternativnih čitanki, polemike s recenzentima, svađu sa ministrima, pisanje satire na temu obrazovanja, pridobijanje studenata za alternativni pristup.

Kablovi i projektor još su neodlučni u vezi s prihvatanjem nepoznatog operativnog sistema. Veličković nastavlja da zabavlja publiku:

– E sad, čime se ne bavim, dok pišem žalbe i tužbe i polemičke tekstove? Napravio sam jedan upitnik, čisto da vas zabavim malo na početku, dok se tehnika ne oporavi od šoka. Pokušajte da pogodite koji je od naslova, magistarskih ili doktorskih teza izmišljen, a koji stvarno postoji: *Evrovizija kao simulakrum*; *Vukovi pjevači i električne gusle*; *Cenzura iza petog sloga, u svadbenom desetercu krajiških pisama od Aude Hume Međedovića*; *Odgojni aspekti domagojne gange u domljubnoj poeziji domovinskog rata*; *Feminističko čitanje recepata u Tuturuži i šah-Meci od Alije Nametka*; *Diskurzivni pristup konceptu stilističke motorike dvotaktnog džender identiteta*; *Binarni kod u poulašćenim pozicijama teksta, na primjeru naslova 11 hiljada buzdovana, 1001 noć, 101 dalmatinac*; *Veznik "i" u zavisno-nezavisnim*

rečenicama na primjerima govora u Lašvanskoj dolini i okolini Ustokoline; Migracija stećaka u bosanskohercegovačkoj književnosti; Refleksi jata u prenosima lige šampiona; Doprinos proze u farmericama iz Sandžaka ranom otkrivanju dojke; “Ježeva kućica”, deminutiv kao metafora dijaspore.

Mislim da tehnika radi, dosta sam vas zabavljao, sad prelazimo na temu: Nacionalizam u bosanskohercegovačkim čitankama. Pošto ste me uglavnom svi u ovoj sali već slušali, ja ću se sada obraćati profesoru Feinbergu i profesoru Appleu. Njima ću pokušati da objasnim kako to izgleda u zemlji iz koje dolazim, u Bosni i Hercegovini.

(Na platnu se vidi administrativna karta Bosne i Hercegovine s različito obojenim administrativnim jedinicama, entitetima i kantonima.)

– Bosna i Hercegovina je u Dejtonu, u okviru Mirovnog sporazuma, podijeljena na dvije polovine, tzv. entitete. Od toga je jedna polovina Republika Srpska u kojoj su većina Srbi, a druga polovina tzv. Federacija, u kojoj su većina, svako na svojim područjima, Bošnjaci i Hrvati. Federacija je podijeljena na deset cjelina, kantona. To su ovi manji komadići, označeni rimskim brojevima. U vezi s ovom dejtonskom projekcijom zanima nas činjenica da su mirovnim sporazumom vojska, monetarna i vanjska politika, recimo, ostavljene u nadležnosti države, a obrazovanje je spuštено na niže nivoe. Tako da sada obrazovanjem upravlja jedanaest ministarstava za obrazovanje, koja su nezavisna jedno od drugog. Deset ih je za svaki kanton po jedno, jedanaesto je Republike Srpske, i u Distriktu Brčko nadležna je neka vladina agencija. Ali da ne bi stvari bile tako jednostavne, postoji i Federalno ministarstvo obrazovanja, koje nema nikakve ingerencije, osim da odobrava udžbenike. Ali o tome možda kasnije.

259

Na terenu stvari stoje nešto malo drugačije. Ova komplikovana slika se mijenja kad zavirite u knjige iz kojih djeca uče. Onda shvatite da nema baš II ili I2 kompleta različitih udžbenika, nego otprilike tri.

(Na platnu se pokaže karta Bosne i Hercegovine, ali sada podijeljena na tri obojene površine, plavu, zelenu i crvenu.)

– Ove crvene teritorije su, pojednostavljeno, srpske škole, plave su hrvatske, zelene bošnjačke. Tamo gdje su djeca jedne nacije u većini, tamo se radi po programu te nacije, koja je tu *gospodar*. Stvari izgledaju jednostavno i svi bi trebali s time da budu sretni i zadovoljni. Bilo je nekih problema, kad su otkrili da postoje neka mjesta u Bosni gdje ima podjednako, recimo Bošnjaka i Hrvata, a imaju samo jednu zgradu. E sad, kako da idu djeca u istu školu, a da rade po različitim programima. I došli su, moj kolega sa Odsjeka je tada bio ministar za obrazovanje, i došli su, zajedno sa OSCE-om, na revolucionarnu

ideju da podijele školu. To se danas zove *dvije škole pod jednim krovom*. Smislili su da djeca bošnjačka idu u prizemlje, a hrvatska da idu na prvi sprat (ili obrnuto, ali nije važno) i po mogućnosti da im ne počinju časovi u isto vrijeme, da se ne bi sretali na velikom odmoru. Niko se previše nije bunio, svima je to bilo ok. Tek nedavno su neke nevladine organizacije u Bosni i Hercegovini podnijele tužbu okružnom sudu u Mostaru, koji je svojom presudom tu praksu proglasio protivustavnom i diskriminirajućom. Ali škola i dalje, i nakon te presude radi na isti način i niko zapravo nema ideju kako bi se sad ta presuda primijenila.

(Novi slajd: desetak djece oko školske klupe nasmiješeno gleda u objektiv. Na klupi je nekoliko otvorenih udžbenika i sveski.)

– Kad biste sad pitali ljude odgovorne za obrazovnu praksu u Bosni i Hercegovini kakvo je stanje u školstvu, oni bi ga opisali ovako. Neka djeca su tu, mašu, sretna su, idu u školu, zadovoljna su. Ono što ja pokušavam da pokažem jeste da ta slika ne izgleda baš tako, nego ovako.

(Ista slika, ali sada na čelima djece stoje akronimi političkih stranaka; SDS, HDZ, SDA, SDP itd.)

260

– Profesori iz inostranstva treba da znaju da su ovo skraćenice političkih stranaka u Bosni i Hercegovini i da su sve odreda, osim jedne, koja se pravi da to nije, nacionalističke. Dakle, sva ova slova na dječijim čelima u suštini znače da iza tih slova stoje grupe, koje su zainteresovane da putem obrazovanja, od najmanjih dječijih nogu, promovišu svoje nacionalističke interese i da na taj način ta djeca postanu ne samo njihovi glasači, nego i njihovi kupci i njihove sluge, ili šta već treba. Jer te stranke samo prividno okupljaju ljude oko nekih ideja i vrijednosti, a praktično su to filijale porodičnog biznisa, dakle ekonomske nacionalističkih i nacionalnih elita.

(Još jednom ista slika, ali sada se jasno vidi samo jedno dijete, sva ostala su zamaglana, blijeda, neprepoznatljiva.)

– Rezultat su škole i razredi u kojima se vidi samo svoj. Tuđi, drugi, ostali, strani, oni su zanemareni, o njihovim se interesima ne vodi jednako računa. Rezultat je, dakle, diskriminacija djece. Porazan paradoks je da će diskriminacije biti sve manje što su odjeljenja etnički čistija. Nacionalizam, kao diskriminirajuća ideologija u školskoj praksi u Bosni i Hercegovini može se oslabiti ili neutralisati samo insistiranjem na onim dijelovima zakona koji kažu da obrazovanje treba da služi djetetu. Dodao bih: djetetu, ne roditelju.

(Novi slajd:

Okvirni zakon BiH [vrijednosti ka univerzalnom]

Kantonalni zakoni, zakon RS i DB [vrijednosti ka partikularnom]

Nastavni planovi i programi [operacionalizacija])

– Mi u Bosni i Hercegovini imamo nešto što se zove okvirni zakon o obrazovanju i donijeli smo ga zato što je to međunarodna zajednica tražila od nas. Nemamo državno ministarstvo koje bi provodilo taj zakon, nemamo službe koje bi se time bavile, on je praktično – simboličan. Imamo republički, to znači Republike Srpske, i kantonalne zakone, koji su obavezni i po kojima se dalje sve odvija. Kad čitate taj okvirni zakon, koji smo mi napravili da bi nam Evropa rekla – Evo, baš ste super! – vi vidite da je tamo u prvom planu izričito jasna orijentacija ka univerzalnim vrijednostima. Skoro da bi svako ko našu školu završi mogao da postane zastupnik ljudi za odbranu ljudskih prava, za afirmaciju Povelje Ujedinjenih nacija. Međutim kad se sad pređe na entitetske i kantonalne zakone, koji su zaista operativni, onda se ta orijentacija ka univerzalnim vrijednostima izgubi i vi dobijete u prvom planu očuvanje nacionalne kulture, očuvanje tradicije, njegovanje istorijskih vrijednosti itd. Ukratko, sve što je naciji bitno to se u zakonu proglasi ciljem obrazovanja. Iz toga proizlaze dalje nastavni planovi i programi, koji su *stručna operacionalizacija*. U tome učestvuju kolege s mog odsjeka, s drugih odsjeka, najčešće oni isti koji su skupljanjem bodova po skupovima stekli naučna zvanja i titule i putem njih mogućnost i pravo da legitimišu interese nacionalizma u obrazovanju i odluke vezane za to šta djeca u školi treba da rade a šta ne i šta treba a šta ne treba da znaju.

261

(Sljedeći slajd:

Svrha obrazovanja je da, kroz optimalni intelektualni, fizički, moralni i društveni razvoj pojedinca, u skladu s njegovim mogućnostima i sposobnostima, doprinese stvaranju društva zasnovanog na vladavini zakona i poštivanju ljudskih prava, te doprinese njegovom ekonomskom razvoju koji će osigurati najbolji životni standard za sve građane. [Iz Okvirnog zakona o obrazovanju u BiH])

– Ovo je, dakle, tekst iz okvirnog zakona i pretpostavljam da bismo teško mogli naći neku ozbiljnu primjedbu na to što ovdje piše. Na ovom mjestu čini mi se potrebnim pozvati u pomoć Lorensa Kolberga. Njemu dugujem važne argumente kad prihvatam da je škola mjesto gdje se razvija moral, ili, bolje, sposobnost moralnog rasuđivanja. Mi svoj moral možemo razvijati kao što razvijamo i svoje intelektualne sposobnosti, emotivne itd. Zanimljivo je da mi nemamo niti jednu njegovu knjigu prevedenu na naš jezik. Sljedeći slajd je moj prevod, a to znači da možda nema veze s Kolbergom. Evo, da vidite šta je dobijeno u prevodu:

(Slajd:
Kolberg: Šest stepenica moralnog razvoja

A. Predkonvencionalni nivo

1. *Orijentacija prema kazni i nagradi. / Osoba nastoji izbjeći kaznu. Moral je sveden na ponašanje koje obezbjeđuje ugodu. Nemoralno je ono zbog čega smo kažnjeni, moralno je ono zbog čega smo nagrađeni. Karakterističan za period upućenosti djeteta na majku. Rano djetinjstvo.*
2. *Orijentacija na sebe. / Egoistička faza. Osoba postaje svjesna i drugih individua, koje također imaju vlastite, drugačije potrebe, često u sukobu s njenom. Moral se shvata relativno. Ispravno je ono što je u mom interesu, jer to važi za sve, pa i za mene.*

B. Konvencionalni nivo

3. *Orijentacija na bližnje. / Osoba postaje svjesna kolektivnih vrijednosti, ali su one ograničene na porodicu ili prijatelje (istomišljenike). Ugoda se postiže ponašanjem koje je ugodno i kolektivu, a ne samo pojedincu.*
4. *Orijentacija na društvo/zajednicu zakona. / Moral se doživljava kao odanost zakonima. Moral je onaj ko poštuje i brani zakon. Zakoni su u interesu zajednice, i u interesu pojedinca. Pojedincu je ugodno pod zaštitom zakona, i on brani zakon jer tako brani sebe. Svijest prepoznaje svoj kolektiv u zajednici pojedinca koja je pravna i ekonomska, a ne rodna i plemenska.*

262

C. Postkonvencionalni nivo

5. *Orijentacija na individualna prava. / Društvo može imati zakone koji nisu u interesu pojedinca. [Npr.: totalitarizam.] Moral se prepoznaje kao niz vrijednosti koje ne moraju biti propisane zakonom.*
6. *Orijentacija prema univerzalnim etičkim principima. / Pojedinač se zalaže za promjenu društva, za društvo koje će biti uspostavljeno na vrijednostima koje su opšte. Tu težnju sadrži Deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, koja međutim nije pravni akt.)*

– Kolberg smatra da postoje tri nivoa ljudske sposobnosti moralnog prosuđivanja: predkonvencionalni, konvencionalni i postkonvencionalni. Odrastajući, izlazeći iz kruga porodice u krug predškolski, pa školski, pa možda srednjoškolski i fakultetski, a u nekom trenutku i u sistem društvene zajednice, mi uspostavljamo različite vrste odnosa, dođimo se pred različite moralne dileme i odluke u vezi sa tim, donosimo prosudbe. Škola je, za Kolberga, mjesto gdje se ta važna aktivnost može vježbati i vježbom razvijati. Njemu se prigovara da je koristio drastične primjere. Ali on nije imao na raspolaganju školske programe. Mi ih imamo, ali ih ne koristimo u ovom smislu. Koristimo ih u suprotnom, kao oruđe indoktrinacije. A tu je onda književnost glavna.

Kao književnik, ili kao neko ko je čitav život bio na razne načine upućen u književnost, mislim da mogu nešto o tome da kažem. Prvi put postao sam svjestan zloupot-

trebe književnosti kad sam vidio šta moja ćerka u školi uči, kakve udžbenike dobija i kako se o književnosti u njima govori. Sjećam se dana kad sam shvatio da moja ćerka verovatno nikad neće čitati moje knjige, jer ih neće razumjeti, jer će misliti da su loše, jer će je škola naučiti da su druge važnije i bolje. One koje pojednostavljeno za mase promovisu interese elite, prije svih nacionalizam i konzumerizam. Da bi književnost to mogla raditi, ona se mora pozvati na zakon. Evo kako joj i gdje zakon otvara taj prostor:

(Novi slajd:

Opći ciljevi obrazovanja proizlaze iz općeprihvaćenih, univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, te VLASTITIH VRIJEDNOSNIH SISTEMA zasnovanih na specifičnostima nacionalne, historijske, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koje žive u Bosni i Hercegovini. [Naglasio N. V.]

– Šta znači ovo *vlastitih vrijednosnih sistema*? Na koju se, na čiju se to *vlastitost* odnosi? O kakvim se tačno vrijednostima radi? Šta uopšte tu znači *vrijednosni sistem*. Iz jednog nejasnog zakona, koji je namjerno napravljen nejasno, da bi prikrio ciljeve koje nacija ima a koje obrazovanje ne smije da ima, proizlazi praksa koja je diskriminirajuća.

Kad govorim nacionalizam i nacionalističke vrijednosti, pozivam se na više autora, ali mislim da je, recimo, ova definicija ovdje, koju je dao Smit, dovoljno dobra.

263

(Slajd:

“Nacije su po zapadnom modelu nacionalnog identiteta shvaćene kao zajednice kulture, čije su pripadnike ujedinili, ako ne i homogenizovali, *zajednička istorijska sećanja, mitovi, simboli i tradicije.*”)

Smit na drugom mjestu dodaje spisku i jezik. Tako, za razliku od predmeta istorija, za koji smo iz Dubravkinog izlaganja vidjeli da donosi veliku štetu društvu, književnost donosi još veću. Inače, zašto bi književnost bila obavezan predmet svih osam, odnosno dvanaest godina u školi, i to u većem fondu časova nego istorija? Razlog je očigledan: književnost, kao oruđe indoktrinacije, bolja je i efikasnija nego istorija. U istoriji ipak lako dokažete da neko laže. Vidjeli smo kako je to Dubravka dokazala. Ali u književnosti što ljepše pisac slaže, to mu više vjerujemo. Kad đak uzme *Vreme smrti* ili *Knjiga o Milutinu* on za čas postane *svjedok* prošlosti. Uvučen je u priču, emotivno angažovan, kao hipnotisan. Kad *izađe*, kad završi s čitanjem, nikakva mu druga istorija više ne treba. On, jer je bio *svjedok*, zna bolje od istoričara šta se usitinu desilo. I zato je književnost u nastavi toliko efikasna i toliko prostora ima, jer preko nje nacionalizam postiže u obrazovanju najviše.

Zanimljivo je, i to bih podijelio s vama, na koje sve načine nacionalizam to čini. U analizi 21 čitanke, tačnije nekih 1.400 jedinica, a pod jedinicom mislim cjelinu koju čine književni tekst, interpretacija teksta, likovna oprema teksta i eventualno još neke stvari koje bi uz to mogle ići, došao sam do zaključka da se nacionalistička indoktrinacija oslanja prije svega na izbjegavanje rasprave, omalovažavanje neistomišljenika i krivotvorenje i podmetanje vrijednosti. Dozvolite mi da to pokažem na nekoliko primjera.

(Slajd:

Mjesto ljubavi, mjesto smrti

Ovdje je umro moj did,
na ovoj njivi, ovom kamenu.
Daj, Bože, da i moj otac
svojim mrtvim tijelom
sastavi ovu zemlju;
da nigdje ne padne gdje mu nije dato.
Ljubim to mjesto čiste ljubavi,
mjesto spokojne smrti,
kao što se ljube krv i zlato.
Ovdje su svi moji stajali
u snu i u gladi,
u zavjetu kruha i vina.
Daj, Bože, da ova zemlja
ostane uvijek samo moja
i mog sina.)

264

– Poenta je jako zanimljiva: *Daj bože da ova zemlja ostane uvijek samo moja i mog sina.* Uvrštavanjem tekstova s ovakvim rodnim stereotipima obrazovanje postiže da djeca nesvjesno prihvate patrijarhat kao jedini ili barem najbolji mogući oblik organizacije društva. *Daj bože da i moj otac svojim mrtvim tjelom sastavi ovu zemlju.* Kako se uopšte ovako glupa izjava progurala u školu – jedno je pitanje, a drugo je: zašto se u školi ne objasni u čemu je tačno njena glupost? Na oba odgovor treba tražiti u praksi nacionalizma da estetici i logici pretpostavlja patriotizam.

(Slajd:

Grafički prikažite Hasanaginicina osjećanja bola od početka pa do kraja balade. Objasnite i riječima uzlaznu i/ili silaznu putanju njezinih osjećanja.)

– Ovo je jedan od primjera iz bošnjačke čitanke. Tu se sastavljači jako trude da dostignu Srbe i Hrvate, u smislu da se i bošnjačka nacija ukorijeni duboko u bolju prošlost. Tu se traži od učenika da grafički prikažu Hasanaginicina osjećanja bola, od početka do kraja balade. Kako bi se to moglo uraditi? Nikako. Taj zadatak je tu formalno, ističe se samo značaj *Hasanaginice*. U dijelu čitanke posvećenom pozorištu daće se ponovo slika iz predstave *Hasanaginica*. Uz objašnjenje pojma *opera*, priložiće se opet primjer iz opere *Hasanaginica*. Najvažnije je da se djeci, bez prilike za kritičku provjeru, isporuče poželjne informacije kao vrijednosti, oko kojih se i nema šta posebno raspravljati.

(Slajd:

To što danas naš jezik ima najjednostavnije pismo na svijetu i pravopis zasnovan na principu piši kao što govoriš a čitaj kao što je napisano – Vukova je zasluga.

*Mogućnosti srpskog jezika Vuk je potvrdio prevodom Novog zavjeta – 1847. godine, a naš pjesnik, Matija Bečković, zapisao je: 'Jezik postaje jezikom tek kad se proveri Biblijom.' Vuk je to uspješno pro-
vjerio.)*

– Ovo je primjer iz srpske čitanke. Naravno, izjava nema nikakve veze s lingvistikom, s naukom, ni s pameću. Ali onome ko pravi ovakve udžbenike do svega toga nije ni stalo. On ne želi da djeca budu ljudi koji će prosuđivati zdravim razumom, nego jedno patriotsko tijelo ohrabreno s najvišeg naučnog mjesta, akademije nauka i umjetnosti, glasom akademika Matije Bečkovića, da zaključi kako je Biblija mjera svijeta. Moglo bi se o ovome još, ali žurim da vidite što više primjera.

265

(Slajd:

Nabroji poznatije hrvatske rodoljubne pjesme nastale tijekom Domovinskog rata. Ispričaj koji su sve hrvatski gradovi doživjeli sličnu ili još tragičniju sudbinu od Dubrovnika.)

– Postoji jedan dogovor da se posljednji rat ne pominje u udžbenicima u Bosni i Hercegovini. Ovdje vidite kako se taj dogovor poštuje. Uz neku pjesmu o tome kako preko okeana neko pati što nije u svojoj domovini Hrvatskoj (ovo je primjer iz hrvatske čitanke) postavljaju se zadaci: *Nabroji poznatije hrvatske rodoljubne pjesme, nastale prilikom Domovinskog rata. Ispričaj, koji su sve hrvatski gradovi doživjeli sličnu, ili još tragičniju sudbinu od Dubrovnika. Ako si već bio/bila u Dubrovniku, opiši svoj doživljaj tog grada, ako nisi, napiši sastavak s temom 'Rado bih posjetio Dubrovnik'.*

Zašto se ovim učenicima ne zanimaju na geografiji umjesto na književnosti? Zašto, ponovo, što je književnost zgodna za emotivnu dresuru.

(Slajd:

Ža Bašeskiju kažu da je pisao na turskom, a mislio na bosanskom jeziku. Isticao je da je bosanski ljepši od araspkog, turskog ili perzijskog jezika.)

– Nema dokaza o tome kako je Bašeskija *mislio*. Ali evo, pošto nije pisao na bosanskom, kako bi drugačije ušao u bošnjačku književnost?

(Slajd, s dva primjera, prvi iz hrvatske a drugi is srpske čitanke:

a) *Ivan Goran Kovačić rodio se u Lukovdolu, u Gorskom kotaru, a tragično je stradao od četničke ruke u blizini Foče 1943. godine u vrijeme Drugoga svjetskoga rata.*

b) *U tri jame Livanjskog polja bačeno je na početku rata preko 2000 Srba. Samo nekoliko njih uspjelo je da se spase i iziđe živo. Pričali su mi da se Goran sastajao s njima. Bilo je dana kada je nestajao i vraćao se tek kasno u noć...*

– Jedan od zanimljivih primjera je Ivan Goran Kovačić. I u srpskoj i u hrvatskoj čitanci je predstavljen odlomkom iz poeme *Jama*. Ni jedna ni druga ne bave se previše poemom, pogotovo ne njenom poentom, u kojoj je svjetlost na kraju *crvena*. Đaci neće saznati ni tamo ni ovamo ko su oslobodioci koji spasavaju naratora, odakle dolaze i s kakvom idejom vodiljom pobjeđuju zlo. *Hrvati* kažu da je Ivan Goran Kovačić tragično završio svoj život jer su ga četnici ubili 1943, a *Srbi* kažu da je poema inspirisana time što su ustaše bacile dvije hiljada Srba u jame. U oba primjera se književno djelo koristi da bi se u vezi s njim govorilo o nečemu što sa samim djelom ima malo veze. Zanimljiv je još jedan slučaj vezan za Gorana. On je bio HSS-ovac do pred rat... Radić mu je bio idol. U zbirci priča *Dani gnjeva*, iz tog perioda, jedna je gdje Goran agituje za politiku te stranke. U njoj čak opisuje njene izborne plakate na banderama. Ta priča, *Probuđeni djedovi*, govori o seoskom veselju, i običaju da mladići pokušavaju s visokog otesanog i oguljenog debbla skinuti hrvatsku trobojku. Običaj je inače u Kraljevini SHS zabranjen, pa se pojave žandari, koji govore ekavski, tako mi znamo da su žandari u stvari Srbi, koji ubijaju nekog dječaka, u trenutku kad se na vrhu debbla domogne zastavice. Nakon toga narod krene na žandare i tu se priča završava. Kad je Ivan Goran Kovačić poginuo, pa partizani pobijedili, a on, pošto je bio partizan, zaslužio je da mu se sve štampa i objavljuje i trpa u obaveznu lektiru, zbirka *Dani gnjeva* štampana je bez ove priče. Mi koji smo studirali književnost u socijalističkoj Jugoslaviji nismo imali pojma da ona postoji. A onda, kad je u Hrvatskoj na vlast došao ponovo nacionalizam, pogodite koja se od sedam priča iz cijele zbirke nađe u hrvatskoj čitanci? *Probuđeni djedovi*.

I evo, ovdje završavam.

(Posljednji slajd:

Na slici se vidi golo skvrčeno malo stopalo kineske žene, koje viri iz nogavice narodne nošnje.)

– Ovo je *Stopalo kineske žene*. Jako dugo su roditelji u Kini svojim djevojčicama od rođenja stavljali stopala u kalupe, drobili kosti praktično, to je boljelo, smrdilo čitavog života, gnojilo se... Roditelji su vjerovali da je običaj koristan za njihovo dijete, da će ono bolje proći u životu, bolje se udati, bolje živjeti. To je ono što ja mislim da obrazovanje danas radi u Bosni i Hercegovini. (Ali pošto su praktično i nastavni planovi i programi manje-više isti u Republici Srpskoj i u Srbiji, a hrvatske su čitanke u BiH potpuno preslikane iz Hrvatske, sve što sam vam govorio u vezi sa Bosnom i Hercegovinom, slobodno prenesite u Srbiju i u Hrvatsku.)

Mi mozgove djece, ovakvim današnjim obrazovanjem, stavljamo u kalupe i gnječimo i mrcvarimo, kao što su to roditelji radili kineskim djevojčicama. Ne vidim kakva je tu još rasprava potrebna i moguća da bi se s tom praksom prekinulo. Djeca nisu privatna svojina ni roditelja ni kolektiva kojima su roditelji izbarali (ako su) da pripadaju. I zato bi jedan radikalni ali nužan doprinos reformi obrazovanja morao uključiti u sebe proširenje prava djeteta, na štetu prava roditelja i prava nacije. Formiranje etnonacionalnog kolektivnog identiteta ne može biti cilj javnih škola, jer ga je nemoguće ostvariti časnim sredstvima i bez štete po interese i korist djeteta.

267

BILJEŠKE UZ TEKST

Str. 259. *Bosna i Hercegovina je u Dejtonu...*

Za tačan opis vidi poglavlje *Struktura bh. obrazovnog/ih sistema* u: Midhat Kapo, *Nacionalizam i obrazovanje: Studija slučaja Bosna i Hercegovina*, Fond otvoreno društvo BiH Sarajevo, 2012, str. 146. i dalje.

Str. 259. ... *kolega sa Odsjeka je tada bio ministar za obrazovanje...*

Revolucionarna ideja da podijele školu vezana je uz nastojanje da se povratnicima u mjesta iz kojih su protjerani, dakle mjesta tzv. etničkog čišćenja, omogući ostvarivanje svih prava, pa i prava na obrazovanje na svom jeziku. Međutim, to podrazumijeva ne samo jezik nego i kulturu, a kultura se lako, i to je ovdje slučaj, predstavi kao dominantno nacionalna. Kolega s odsjeka je prof. dr. Fahrudin Rizvanbegović, koji je kao Federalni ministar obrazovanja učestvovao u toj kampanji. Njegova izjava u vezi s tim može se pogledati/čuti u filmu *Dvije škole pod jednim krovom* autora Enesa Zlatara i Zorana Čatića.

Str. 260. ... *sudu u Mostaru, koji je svojom presudom...*

“Sud u Mostaru presudio je da je postojanje *Dvije škole pod jednim krovom* kršenje Zakona o za-

brani diskriminacije a Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona (HNK) dobilo je rok do 1. septembra 2012. da ovu praksu i ukine. Sutkinja Rabija Tanović Općinskog suda u Mostaru utvrdila je da su Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK, Osnovna škola Stolac i Osnovna škola Čapljina organizovanjem škola na etničkom principu i donošenjem i implementacijom školskih planova i programa na etničkom principu odvajali učenike u školama na području Hercegovačko-neretvanskog kantona na temelju njihove etničke pripadnosti, čime su počinili diskriminaciju. Ovo je prva presuda u Bosni i Hercegovini vezana za etničku segregaciju djece u školama.”

Više na: <http://www.diskriminacija.ba/node/132>

Str. 261. ... imamo nešto što se zove okvirni zakon o obrazovanju...

Okvirni zakon dostupan je na adresi: <http://www.skolegijum.ba/static/pdf/4e9377acce4e3.pdf>

Str. 261. Na ovom mjestu čini mi se potrebnim pozvati u pomoć Lorensa Kolberga...

Kohlberg, Lawrence, “The Claim to Moral Adequacy of a Highest Stage of Moral Judgment”, *The Journal of Philosophy* 70, 1973.

Str. 263. ... ova definicija ovdje, koju je dao Smit, dovoljno dobra.

Antoni Smit, *Nacionalni identitet*, Beograd, 1998. Preveo Slobodan Đorđević.

Str. 264. U analizi 21 čitanke, tačnije nekih 1.400 jedinica...

Doktorat, koji pominjem u izlaganju, nije objavljen kao knjiga. Međutim, argumentacija na koju se pozivam dostupna je u tekstu: *Titlovanje, ludom radovanje (Forenzički priručnik za rukovanje čitankama. Skraćeno izdanje)*, Školegijum, Sarajevo, proljeće 2012, str. 96 i dalje. Pogledati na <http://www.skolegijum.ba/static/pdf/4f7ac1c02e4a6.pdf>

Str. 264. Dozvolite mi da to pokažem na nekoliko primjera...

Svi primjeri iz čitanke preuzeti su iz moje knjige Školokrećina. *Nacionalizam u bošnjačkim, hrvatskim i srpskim čitankama*, Fabrika knjiga, Beograd 2012.